

หลักพุทธธรรมสำหรับครู

Buddhist Doctrines for Teacher

เอมอร จันทนตรี*
พศ.ดร.สุวิน ทอนัน

บทคัดย่อ

ครูเป็นวิชาชีพชั้นสูงและเป็นกำลังสำคัญในการผลิตบุคลากรที่มีประสิทธิภาพต่อการพัฒนาประเทศชาติในอนาคต ครูมีความสำคัญอย่างยิ่งในการปลูกฝังความรู้ความคิดและจิตใจแก่นักเรียนเพื่อที่จะได้เติบโตเป็นพลเมืองดีและมีประสิทธิภาพ ครูจึงต้องนำหลักพุทธธรรมมาเป็นหลักปฏิบัติตนเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งกาย วาจา ใจ เป็นกัลยาณมิตรของนักเรียนและสำนักอยู่เสมอว่าเป็น ครูต้องมี “ความเป็นครู” ต้องเป็น “ต้นแบบ” ของผู้เรียนทุกเรื่อง เป็นแบบอย่างแก่ศิษย์และบุคคลทั่วไป หลักพุทธธรรมสำคัญที่ครูควรยึดถือเป็นแบบอย่างคือ ๑) หลักกัลยาณมิตรธรรม ๗ ประกอบด้วย น่ารัก น่าเคารพ น่าเจริญใจ รู้จักพูดให้ได้ผล ทนต่อถ้อยคำ แกล้งเรื่องล้าลึกได้ ไม่ชักนำในทางเสียหายและ ๒) หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมที่ผู้ใหญ่อคือครูพึงปฏิบัติต่อผู้น้อยคือลูกศิษย์ ครูต้องรักและเมตตาศิษย์เอาใจใส่ช่วยเหลือส่งเสริมให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนแก่ศิษย์เสมอด้วยความปรารถนาในอันที่จะก่อให้เกิดผลดีต่อบุคคลอื่น

นอกจากจะพัฒนาตนให้มีความรอบรู้และเป็นแบบอย่างที่ดีแล้ว ครูยังต้องเป็นผู้ให้ ผู้เติมเต็ม มีความเมตตาต่อศิษย์ เป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ นำพาลูกศิษย์สู่ความเป็นคนดี คนเก่ง อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, ครู

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

** อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Abstract

Teacher is a profession and a major power staff in the production of effective personnel to develop the nation in the future. Teachers are very important in cultivating the knowledge, the ideas and minds of students so they can grow to be good and effective citizens. The teachers must take above Buddhist doctrines to practice for being a good model of practical, speech and mind, and a good friend of students. Besides they should act always according to their conscience that teachers must have the teacher spirit, and must be the model in any ways of students and general public. The important Buddhist doctrines that the teachers should apply to act in a way of a good model of society are as follows: 1) Kalyanamitra-dhamma 7 consist of lovable, estimable, adorable, being a counselor, being a patient listener, able to deliver deep discourses, never exhorting groundlessly, and 2) Brahmavihara 4 are dhamma superior; teachers, should apply to treat inferior; students, with loving-kindness, compassion, sympathetic joy, and equanimity. Teachers must love and have mercy on students, help and encourage them in their study as well as make them to have the goodwill to each other.

Besides knowledge development and being a good model of practical, teachers must be givers and fulfillers who are generous with students as well as inspiring to treat students to be good, proficient, living with others in society happily, and complete human.

Keywords: Buddhist Doctrines Dhamma Doctrince, Teacher

๑. บทนำ

ครูเป็นคำสั้นๆ แต่มีความหมายลึกซึ้งและฉายภาพลักษณ์แห่งความดีงามของผู้ที่รับภาระหนักในการสร้างคน พัฒนาคนให้มีคุณภาพ ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการก่อให้เกิดการเรียนรู้ และการพัฒนาโดยรอบด้านแก่ผู้เรียน ครูเป็นผู้ประพฤติ

ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีงามเป็นผู้ชี้ทางสว่างทางแห่งความสำเร็จแก่ศิษย์ ในการพัฒนาคุณภาพคนและสังคมแห่งศีลธรรมและฐานความรู้ ที่เป็นทุนสังคมที่สำคัญที่สุดและมีบทบาทเป็นทั้งผู้สร้างการพัฒนา และผู้ที่ได้รับผลจากการพัฒนานั้น^๑ สังคมยอมรับในความสำคัญของครูว่าเป็นบุคคลที่

^๑ วิชัย ราชวงศ์, “รูปแบบการบริหารเวลาในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔”, *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๓ (พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๕๙) : หน้า ๘๘.

มีเกียรติมีความสูงค่าในวิชาชีพ และในอดีตครูได้รับการยกย่องเชิดชูว่าเป็นปูชนียบุคคล แม้ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน วิชาชีพครูก็ยังคงได้รับการยอมรับว่าเป็นวิชาชีพระดับสูงแขนงหนึ่งในสังคมและมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ

สถานการณ์และสภาพบ้านเมืองของประเทศไทยปัจจุบัน มีหลักฐานที่ประจักษ์ประเทศที่มุ่งพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ แม้จะก่อให้เกิดความการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและความเจริญทางด้านวัตถุแต่ความเจริญและการพัฒนานั้นก็ได้เป็นไปอย่างยั่งยืน^๒ ในสภาพปัญหาเยาวชนไทยยุคโลกาภิวัตน์ทั้งหลายทั้งปวงมาจากความสับสนวุ่นวายทางจิตใจจิตใจนักเรียนเยาวชน ไม่นั่นคง ไม่มีอะไรเป็นเครื่องยึดมั่น องค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยตรงมีนโยบายในการแก้ปัญหาจริงจัง แต่ขาดการปฏิบัติต่อเนื่อง และจริงจัง ครูจึงเป็นที่คาดหวังจากสังคมว่าจะเป็นผู้ที่คอยปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมที่พึงามให้กับนักเรียนเยาวชน เป็นผู้ที่ทำหน้าที่สร้างคนดีให้กับสังคม

๒. ความหมายและความสำคัญของคำว่า ครู

ครู มีรากศัพท์เป็นภาษาบาลี มาจากคำว่า ครู (คฺรฺ) ซึ่งแปลว่าหนักแน่น และสันสกฤต

ว่า ครู (คฺ-รฺ) ซึ่งแปลว่า ผู้ชี้แสงสว่าง แต่โดยความหมายในภาษาไทยก็คือครูผู้สอนประสิทธิ์ประสาทความรู้ อบรมบ่มนิสัยศิษย์ให้เป็นคนดี ยกระดับวิญญาณความรู้ดีชั่ว ให้แยกแยะความดีความชั่ว และรู้จักการดำรงชีวิตในแนวทางที่ถูกต้องมีคุณธรรมประเทศอินเดียในสมัยโบราณซึ่งได้บัญญัติคำว่า ครู เป็นคำที่สูงมาก เป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณ แล้วก็เป็นผู้นำทางวิญญาณ ไปสู่คุณธรรมเบื้องสูง เป็นเรื่องทางจิตโดยเฉพาะ มิได้หมายถึงเรื่องวัตถุหรือมารยาท หรือแม้แต่อาชีพ จึงมีจำนวนน้อยมาก ครูนั่นมักจะไปทำหน้าที่เป็นปุโรหิตของพระราชา หรืออิสรชน ซึ่งมีอำนาจวาสนา มีหน้าที่การงานอันใหญ่หลวง ในอดีตครูเป็นตำแหน่งที่สังคมยกย่อง เป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณ วิญญาณศิษย์ทั้งหลายยังปิดด้วยอวิชชา เป็นการช่วยให้ศิษย์ทำลายอวิชชาทั้งหลายเพื่อได้พัฒนาความเป็นมนุษย์ มีชีวิตจิตใจที่สูงกว่าสัตว์ทั้งหลาย^๓

ความรับผิดชอบในการอบรมสั่งสอนของครูนั่น นับเป็นภาระหน้าที่สำคัญ กว่าคนๆ หนึ่งจะเติบโตเป็นผู้มีความรู้และเป็นคนดีของสังคม ผู้เป็นครูจะต้องทุ่มเทแรงกายและแรงใจไม่น้อยไปกว่าพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดเลย ซึ่งในชีวิตของคนๆ หนึ่ง นอกเหนือไปจากพ่อแม่ซึ่งเปรียบเสมือนครูคนแรกแล้ว การที่เด็กๆ จะดำรงชีพต่อไปได้ในสังคม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ที่จะประสิทธิ์ประสาท

^๒ พระชนนทานกร เชื้อคำฮอด, “รูปแบบการบริหารงานเสริมสร้างวินัยนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น”, วารสารวิชาการธรรมศาสตร์, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๓ (พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๕๙) : หน้า ๑๑๒.

^๓ พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ), คุณธรรมสำหรับครู : ในธรรมสำหรับครู, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๙), หน้า ๙๒-๙๔.

วิชาความรู้ เพื่อปูพื้นฐานไปสู่ในภายภาคหน้าด้วย
ดังนั้น ครูจึงเป็นบุคคลสำคัญที่ทุกคนควรจะได้
แสดงความกตัญญูตเวิตาต่อท่าน

จึงสรุปความหมายได้ว่าครูคือ ผู้ถ่ายทอด
ความรู้ให้แก่ศิษย์หรือผู้ที่ทำหน้าที่สั่งสอนให้ศิษย์
เกิดการเรียนรู้ทั้งในวิทยาการสมัยใหม่ และวิธีการ
ดำเนินชีวิตที่เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้ศิษย์ได้พัฒนา
ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ที่มีสำนึกรู้ผิดชอบชั่วดี
รู้บาปบุญคุณโทษรู้ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ รวมถึง
ผู้ที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาผู้เรียน
ให้เป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพสร้างประโยชน์ให้แก่
สังคมได้ในอนาคต

ความสำคัญของครูคนทุกคนมีบิดา
มารดาเป็นผู้มีพระคุณอันสูงสุด เพราะท่านเป็น
ผู้ให้ชีวิต ให้ความรัก ให้ความเมตตา ห่วงใยและ
เสียสละเพื่อลูก นอกจากบิดามารดาแล้วก็มีครูเป็น
ผู้มีพระคุณคล้ายบิดามารดา คือเป็นผู้อบรมสั่งสอน
ถ่ายทอดวิชาความรู้รวมทั้งให้ความรัก ความเมตตา
ต่อศิษย์ทุกคน นับได้ว่าครูเป็นผู้เสียสละที่ไม่แพ้
บุพการี ครูจึงเป็นปูชนียบุคคลที่มีความสำคัญอย่าง
มากในการให้การศึกษาเรียนรู้ ทั้งในด้านวิชาการ
และประสบการณ์ ตลอดเป็นผู้มีความเสียสละ
ดูแลเอาใจใส่ สั่งสอนอบรมให้เด็กได้พบกับแสง
สว่างแห่งปัญญา อันเป็นหนทางแห่งการประกอบ
อาชีพเลี้ยงดูตนเอง รวมทั้งนำพาสังคม เศรษฐกิจ
การเมืองการปกครองของประเทศไทยก้าวไปสู่ความ
เจริญรุ่งเรือง ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าครูมีความสำคัญ
ต่อการพัฒนาประเทศ^๔

ครูมีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะ
ที่พึงประสงค์ให้แก่บุคคล โดยครูจะใช้กระบวนการ
เรียนการสอนในการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่
สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ รู้จักพัฒนาตนเอง ตลอดจน
สามารถแก้ไขปัญหาของตนเองและท้องถิ่นรวมไป
ถึงปัญหาของประเทศชาติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
โดยมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

๑. ครูมีส่วนสำคัญในการใช้กระบวนการ
ทางการศึกษาเพื่อช่วยฝึกฝนอบรม บ่มนิสัย
ขัดเกลา เสริมสร้างและพัฒนาบุคคลให้มีคุณสมบัติ
ที่ดี เช่น ขยัน อดทน ประหยัด ซื่อสัตย์ พึ่งตนเอง
ภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนเอง สามารถทำงาน
ร่วมกับผู้อื่นได้ มีมารยาทดี มีอิริยาบถเหมาะสมกับ
กาลเทศะและเพื่อให้เป็นพลเมืองที่ดีในสังคม

๒. ครูมีส่วนสำคัญในการใช้กลวิธี
ทางการศึกษาที่หลากหลายเพื่อช่วยให้ผู้เรียนมี
ความรู้ในวิทยาการ และช่วยฝึกให้มีทักษะชำนาญ
การในวิชาเฉพาะด้านเพื่อการประกอบอาชีพ

๓. ครูมีส่วนสำคัญในการจัดกิจกรรม
ทางการศึกษาเพื่อปลูกฝังบุคคลให้เคารพกฎหมาย
กติกา และประพฤติปฏิบัติตนตามสิทธิหน้าที่ของ
ตนเอง

๔. ครูมีส่วนสำคัญในการปลูกฝัง
บุคคลให้รู้คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมและประเพณี
ของชาติ ตลอดจนมีความสำนึกและความรับผิดชอบ
ในการรักษาความมั่นคง ความมีเสถียรภาพ และ
เอกราชของประเทศชาติ

^๔ อุบล เลี้ยววาริณ, *ความเป็นครูวิชาชีพ*, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏ
พระนคร, ๒๕๕๖), หน้า ๘.

๕. ครูมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างและปลูกจิตสำนึกผู้เรียนให้เห็นประโยชน์และคุณค่าของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ สาธารณสมบัติ เพื่อการใช้อย่างประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด

๖. ครูมีส่วนสำคัญในการพัฒนาบุคคลให้รู้จักรักษาสุขภาพอนามัยส่วนตน รู้จัก การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ นำข้อคิดข้อปฏิบัติทางศาสนาที่ตนนับถือมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อความสงบสุขในชีวิต

๗. ครูมีส่วนช่วยเตรียมบุคคลในสังคมให้สามารถเผชิญปัญหาและวิกฤตการณ์ใหม่ๆ ด้วยสติปัญญาและความมั่นคงแห่งอารมณ์

๓. หลักพุทธธรรมสำหรับครู

พระพุทธศาสนามองการศึกษาเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชีวิตมนุษย์ ดังนั้นจึงมีหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ไว้มากมาย ทั้งนี้เพื่อแก้ไขปัญหาและสั่งสอนมนุษย์ให้ประพฤติตนตั้งมั่นอยู่ในความดี ซึ่งหลักพุทธธรรมเป็นการดำเนินไปตามความเป็นจริงที่ต้องการให้พุทธบริษัทสำเร็จประโยชน์ตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน หลักพุทธธรรมเป็นหลักพื้นฐานของชีวิต เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตไทย เพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีสัมมาทิฐิเพื่อศานติสุขของคนในสังคม^๕ สำหรับให้ครูนำไปยึดถือปฏิบัติเพื่อ

ความเจริญรุ่งเรืองในวิชาชีพครู มีมากมาย แต่ในที่นี้ขอนำเสนอ ๒ หลัก คือ หลักกัลยาณมิตรธรรม ๗ และหลักพรหมวิหาร ๔ ดังนี้

๑. หลักกัลยาณมิตรธรรม ๗ หมายถึง หลักธรรม ๗ ประการตามที่พระพุทธเจ้า ทรงบัญญัติไว้ กัลยาณมิตรผู้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทุกๆ ประการนั้นคือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยมีพระพุทธพจน์รับรองว่า ดูก่อนอานนท์ สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชาติความเกิดได้ด้วยอาศัยกัลยาณมิตรคือ เราตถาคตนั้นเทียว^๖ การที่ใครสักคนหนึ่งมีจิตหวังเพื่อประโยชน์สุขของคนอื่น เพื่อเป็นบุญนิมิตในทางสร้างสรรค์ สร้างความเจริญด้านจิตใจ การชี้แนะให้คนอื่นดำรงตนอยู่ในทางที่ถูกที่ดีงาม ชักนำให้กุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น อกุศลที่กำลังจะเกิดขึ้นและที่เกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมไป บุคคลผู้มีความปรารถนาอย่างนี้ จำเป็นต้องมีคุณธรรมสำหรับฝึกตนเองให้เหมาะกับภาระหน้าที่ที่รับผิดชอบ ฉะนั้นบุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร จึงต้องประกอบด้วยองค์คุณ หรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตรถึง ๗ ประการคือ ปิโย ครุ ภาวนีโย วตตา จ วจนก ขโม คมกิริยจ กถา โน จฏฐาเน นิโยชเย^๗

หลักความเป็นกัลยาณมิตร คือการทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ หรือความดีงาม แก่ผู้อื่น ชักจูงให้ผู้อื่นมีความรู้ความเห็นที่ถูกต้อง หรือให้มีศรัทธาที่จะถือเอาเป็นแบบอย่าง จะโดยการสั่งสอน การแนะนำ หรือการกระจายความรู้ความ

^๕ ณาษา มานิชย์สาร, “การใช้หลักทวารวาทธรรม ๔ ในการบริหารโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์”, วารสารวิชาการธรรมทศวรรษ, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มีนาคม-มิถุนายน ๒๕๕๙) : หน้า ๙๒.

^๖ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒/๔.

^๗ อ.ส.ต.ก. (บาลี) ๒๓/๓๓/๒๙.

เข้าใจนั้นออกไปโดยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง ด้วยความปรารถนาดี ด้วยความเมตตากรุณา ก่อให้เกิดสัมมาทิฐิและการประพฤติปฏิบัติชอบขึ้น คุณสมบัติพื้นฐานสำหรับครูที่ใช้หลักกัลยาณมิตรธรรม ๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้อธิบายไว้ดังนี้

๑.๑ ปิโย น่ารัก คือ ครูจะต้องเป็นผู้มีบุคลิกที่ดูน่ารัก มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสสุขภาพมีความเอาใจใส่ต่อผู้เรียนเป็นอย่างดี ต้องเข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนม เป็นกันเอง รู้จักใช้วาจาที่ไพเราะอ่อนหวาน เอาใจใส่ อบรมสั่งสอนให้ศิษย์เกิดความรู้ ไม่ทำให้ศิษย์รู้สึกว่าครูเป็นคนถือตัว ไม่วางตัวที่ดูหยิ่ง อวดภูมิความรู้ ทำตัวห่างเหินจากศิษย์ ควรวางตัวให้ผู้เรียนอยากเข้าใกล้ไปปรึกษาไต่ถาม สนทนากับผู้เรียนด้วยความเป็นกันเอง เป็นเพื่อนเด็กในสนามกีฬา เป็นครูในห้องเรียน เป็นเพื่อนร่วมทุกข์เมื่อเด็กทุกข์ คอยปลอบโยนให้กำลังใจ

๑.๒ ครู น่าเคารพ คือ ครูจะต้องมีบุคลิกภาพที่ดูน่าเคารพ เลื่อมใสศรัทธา ทำตนให้เป็นแบบอย่างแก่เด็กในทางสร้างสรรค์ มีใจสงบ มีเหตุผล ไม่ใจร้อน ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ เป็นคนหนักแน่นประคองหิน ไม่เบาเหมือนนุ่น เป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ทุกกรณี ความน่าเคารพเป็นสิ่งที่สำคัญมากต่อความเป็นครู มีคำพูดที่หนักแน่น เอาจริงเอาจัง ดูน่าเชื่อถือ ยึดถือหลักการและเหตุผลเป็นสำคัญ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะตามกาลและเทศะ เป็นแบบอย่างที่ดี ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรับรองใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

๑.๓ ภาวนีโย น่าเจริญใจ คือครูเป็น

ผู้ที่มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง มีความรู้ความสามารถในด้านวิชาการอย่างพร้อมสรรพ เป็นผู้นำทางการศึกษาอย่างแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นคนสายตายาว มองการณ์ไกล เปิดใจรับความรู้ความเข้าใจอยู่เสมอ ไม่ลำหัดใคร เป็นครูเวลาสอน เป็นนักเรียนเมื่อมีเวลาว่าง เป็นที่น่ายกย่องควรเอาเป็นแบบอย่าง ทำให้ศิษย์กล่าวอ้างถึงหรือรำลึกถึงอยู่เสมอ ด้วยความซาบซึ้งใจ มั่นใจและภาคภูมิใจ

๑.๔ วัตตา รู้จักพูดให้ได้ผล คือครูจะต้องพูดเป็น รู้จักชี้แจงแสดงเหตุผลต่างๆ ให้ศิษย์เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดหรือไม่ควรพูดอะไร อย่างไร มีความอาจหาญ เป็นผู้ที่สามารถให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน และเป็นที่ปรึกษาที่ดี สามารถอธิบายและชี้แจงปัญหาต่างๆ ของผู้เรียนได้อย่างลึกซึ้ง อาจกล่าวได้ว่าเป็นคนเคารพระเบียบแบบแผน เป็นคนมีระเบียบในการแต่งกาย มีระเบียบตั้งแต่ศีรษะถึงเท้า ผม ต้องแต่งให้เรียบร้อยให้เด็กเห็นว่าครูเป็นผู้มีระเบียบแบบแผน ช่วยกันทำโรงเรียนให้สะอาดซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครู ต้องเป็นแบบแผนที่ดีต่อศิษย์ของตนเอง การพูดให้ได้ผลนั้นครูต้องมีระเบียบแบบแผน เป็นตัวอย่างให้ลูกศิษย์รวมถึงด้านบุคลิกภาพของครูเอง ต้องเป็นผู้มีความเรียบร้อย ทำให้ลูกศิษย์มีความเชื่อถือในสิ่งที่ครูถ่ายทอดความรู้ให้

๑.๕ วจนักขโม ทนต่อถ้อยคำ คือครูพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม แม้จุกจิก คำเสนอแนะตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือน วิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนฟังได้ ไม่เบื่อก่นอาย และไม่เสียอารมณ์หรือควบคุมอารมณ์ของตนได้ อดทน

ต่อสิ่งที่มากระทบ ปกติเด็กย่อมมีความสนุกสนานตามธรรมชาติ น่ารำคาญ ครูจะรำคาญไม่ได้ เปื่อไม่ได้ชอบใจ ไม่ชอบใจก็ต้องทำทั้งนั้น

๑.๖ คัมภีร์ธัญจะ กะถัง กัตตา แถลง เรื่องล้าลึกได้ คือ ครูสามารถอธิบาย หรือชี้แจงเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจและให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป เป็นผู้เข้าใจหลักการสอนวิชาอะไร ควรสอนอย่างไรเด็กถึงจะเข้าใจ ของยากต้องทำให้ง่าย ของลึกต้องทำให้ตื้นของไม่เห็น ต้องทำให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง สอนแต่สิ่งที่รู้แล้วไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้ ง่ายไปหายากต่ำไปหาสูง เป็นต้น

๑.๗ โน จัญฐานะ นิโยชะเย ไม่ชักนำ ในอฐาน คือ ครูจะไม่แนะนำชักจูงศิษย์ในเรื่องเหลวไหล ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียหรือการไม่ซักศิษย์ไปในทางที่ต่ำทราม สิ่งใดเป็นความเสื่อมโทรมทางใจ ไม่ควรชักนำไปในทางนั้น ครูไม่ควรประพฤติสิ่งที่ต่ำทรามให้เด็กเห็น ครูควรเลี้ยงอบายมุข และครูควรปลูกฝังให้ศิษย์ของตนปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม กัลยาณมิตร มิได้หมายถึงเพื่อนที่ดีตามความหมายทั่วไปเท่านั้น แต่เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม มีความตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรม ทำหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี เพื่อยังประโยชน์ให้ถึงพร้อมทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ผู้สั่งสอนแนะนำ ชักนำไปในหนทาง ที่ถูกต้องดีงาม เมื่อเราเป็นกัลยาณมิตร

ภายในให้กับตนเองแล้ว ก็ต้องทำหน้าที่กัลยาณมิตรให้กับผู้อื่น โดยมีความสำนึกในหน้าที่อันสูงส่งนี้ว่า เป็นหน้าที่ที่มีเกียรติ มีค่าอย่างยิ่ง เป็นหน้าที่ของบัณฑิตและนักปราชญ์ทุกยุคทุกสมัย ต่างสรรเสริญ และทำกันมาก่อนแล้ว

๒. หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมที่คำจูนโลก ครูจะต้องมีธรรมประจำใจอันประเสริฐนี้เพื่อเป็นหลักประพฤติปฏิบัติตนที่ดีงาม ได้แก่^๔

๒.๑ เมตตา คือ ความคิดปรารถนาดี ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข มีความรักผู้อื่น ปรารถนาเกื้อกูลให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ ซึ่งบุคคลที่เป็นครูต้องมีคุณธรรมข้อนี้ โดยครูต้องมีความรัก ความปรารถนาดีต่อศิษย์ ช่วยเหลือศิษย์ให้มีความสุข มีความเจริญก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต คอยระวังมิให้ศิษย์ตกไปสู่ความประมาทอันเป็นหนทางนำไปสู่ความเสื่อม เช่น เกียจคร้านในการเล่าเรียน เทียวเตร่เสเพล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราโชวาท พระราชทานแก่คณะอาจารย์ และนักเรียนโรงเรียนวังไกลกังวล ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๑๓ ให้ครูมีเมตตากับเด็กว่า ครูนั่นจะต้องให้ความรู้แก่เด็กๆ ด้วยความเมตตา ด้วยความหวังดี คือ ด้วยความเมตตาต่อผู้ที่เป็นลูกศิษย์ และด้วยความหวังดีต่อส่วนรวม เพราะถ้าส่วนรวมประกอบด้วยบุคคลที่มี

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๓๑-๖๓๓.

^๕ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๘๒.

^๖ ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ, **พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานแก่คณะอาจารย์และนักเรียนโรงเรียนวังไกลกังวล ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน**. แหล่งที่มา : http://www.nectec.or.th/thailand/thai_teacher.html [๑ สิงหาคม ๒๕๕๙].

ความรู้ดี ส่วนรวมก็ปรอด^{๑๑}

๒.๒ กรุณา คือ ความสงสารและช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน โดยลงมือปฏิบัติช่วยเหลือในสิ่งที่ทำได้ โดยผู้เป็นครูจะต้องมีความสงสารเอ็นดูศิษย์ให้ความรัก ความเข้าใจ ให้ความอบอุ่น และช่วยเหลือศิษย์ให้พ้นจากความทุกข์ พ้นจากอวิชชาความไม่รู้ ให้ได้รู้ได้เห็นอย่างถูกต้อง ตามครรลองครองธรรม

๒.๓ มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีหรือมีความสุขก็มีใจแช่มชื่นเบิกบานไปด้วยและพร้อมที่จะช่วยเหลือสนับสนุน ไม่กีดกันริษยาเมื่อผู้อื่นมีความสามารถมากกว่า กล่าวคือผู้เป็นครูต้องแสดงความชื่นชมยินดี เมื่อศิษย์หรือเพื่อนครูได้ดี ยกย่องเชิดชูเกียรติ ให้ปรากฏเป็นการให้กำลังใจ ทำให้ศิษย์หรือผู้เกี่ยวข้องเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และมีความรู้สึกที่ดีต่อครูผู้มีคุณธรรมนั้น

๒.๔ อุเบกขา คือ ความวางเฉยวางใจเป็นกลางไม่เอนเอียงไปเพราะความชอบความชัง ความเกลียด หรือความกลัว ทำใจให้มั่นคงตั้งอยู่ในความยุติธรรม เมื่อพิจารณาเห็นศิษย์หรือผู้อื่นได้รับผลดี ผลชั่ว สมควรแก่เหตุที่เขากระทำมาก่อน ครูย่อมวางเฉยไม่เข้าข้าง ไม่ลำเอียง ไม่ใช่ว่าเป็นศิษย์รัก ศิษย์โปรด เวลาศิษย์ทำผิดก็เข้าข้างว่าถูกเพราะรัก ฉะนั้น การที่ครูจะมีอุเบกขาได้ ครู

ต้องใช้สติ ใช้ปัญญาในการพิจารณาด้วยหลักเหตุและผลประกอบด้วย จึงจะวางใจเป็นกลางได้ ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระราชทานแก่ครูอาวุโส ๒๘ ตุลาคม ๒๕๒๓ ว่า ครูที่แท้จริงนั้น ต้องเป็นผู้ทำแต่ความดี คือต้องหมั่นขยันและอดสาหะพากเพียร ต้องเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ ต้องหนักแน่น อดทน และอดกลั้น สำนวณระวังความประพฤติปฏิบัติของตน ให้อยู่ในระเบียบแบบแผนที่ดีงาม รวมทั้งต้องซื่อสัตย์ รักษาความจริงใจ วางใจเป็นกลาง ไม่ปล่อยไปตามอำนาจอคติ^{๑๒}

ไพฑูรย์ สินลารัตน์^{๑๓} นักการศึกษาที่สำคัญคนหนึ่งของไทย ได้กล่าวไว้สอดคล้องกับหลักพรหมวิหารว่า ครูต้องรักและเมตตาศิษย์ โดยให้ความเอาใจใส่ช่วยเหลือส่งเสริมให้กำลังใจ ในการศึกษาเล่าเรียนแก่ศิษย์โดยเสมอหน้า หลักการแสดงออกของบุคคลในทางที่ดีเป็นผลมาจากสภาวะจิตใจที่ดีงามและความเชื่อถือที่ถูกต้อง บุคคลที่มีความรักและเมตตาต่อผู้อื่นแสดงออกด้วยความปรารถนาในอันที่จะก่อให้เกิดผลดีต่อบุคคลอื่น มีความสุภาพ ไตร่ตรองถึงผลแล้วจึงแสดงออกอย่างจริงใจ ครูจึงต้องมีความรักและเมตตาต่อศิษย์ อยู่เสมอ ซึ่งจะเป็ผลให้พฤติกรรมที่ครูแสดงออกต่อศิษย์เป็นไปในทางสุภาพ เอื้ออาทร ส่งผลดีต่อ

^{๑๑} ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ, พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานแก่ครูอาวุโส ๒๘ ตุลาคม ๒๕๒๓. แหล่งที่มา : http://www.nectec.or.th/thailand/thai_teacher.html [๑ สิงหาคม ๒๕๕๙].

^{๑๒} ไพฑูรย์ สินลารัตน์, “การกวตวิชาวาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในประเทศไทย”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ), ๒๕๔๕.

ศิษย์ในทุกๆ ด้าน

ครูต้องรักและเมตตาศิษย์ โดยให้ความเอาใจใส่ ช่วยเหลือ ให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนแก่ศิษย์โดยเสมอหน้า หมายถึงการตอบสนองต่อความต้องการ ความถนัดความสนใจของศิษย์อย่างจริงจัง สอดคล้องกับการเคารพ การเห็นอกเห็นใจต่อสิทธิพื้นฐานของศิษย์ จนเป็นที่ไว้วางใจ เชื่อถือและชื่นชมได้ รวมทั้งเป็นผลไปสู่การพัฒนารอบด้าน อย่างเท่าเทียมกันดังนี้

๑. สร้างความรู้สึกเป็นมิตร เป็นที่พึ่งพาและไว้วางใจได้ของศิษย์แต่ละคนและทุกคน เช่น ให้ความเป็นกันเองกับศิษย์ รับฟังปัญหาของศิษย์และให้ความช่วยเหลือศิษย์ ร่วมทำกิจกรรมกับศิษย์เป็นครั้งคราวตามความเหมาะสม สนทนาไต่ถามทุกข์สุขของศิษย์

๒. ตอบสนองข้อเสนอและการกระทำของศิษย์ในทางสร้างสรรค์ ตามสภาพปัญหาความต้องการและศักยภาพของศิษย์แต่ละคนและทุกคน เช่น สนใจคำถามและคำตอบของศิษย์ทุกคน ให้โอกาสศิษย์แต่ละคนได้แสดงออกตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจ ช่วยแก้ไขข้อบกพร่องของศิษย์ รับการนัดหมายของศิษย์เกี่ยวกับการเรียนรู้ก่อนงานอื่นๆ

๓. เสนอและแนะแนวทางการพัฒนาของศิษย์แต่ละคนและทุกคน ตามความถนัดความสนใจและศักยภาพของศิษย์ เช่น มอบหมายงานตามความถนัด จัดกิจกรรมหลากหลาย ตามสภาพความแตกต่างของศิษย์ เพื่อให้แต่ละคนประสบความสำเร็จ เป็นระยะๆ อยู่เสมอ แนะนำแนวทางที่ถูกให้แก่ศิษย์ ปรึกษาหารือกับครูผู้ปกครอง เพื่อน

นักเรียน เพื่อหาสาเหตุและวิธีแก้ปัญหาของศิษย์

๔. แสดงผลงานที่ภูมิใจของศิษย์แต่ละคนและทุกคนทั้งในและนอกสถานศึกษา เช่น ตรวจผลงานของศิษย์อย่างสม่ำเสมอ แสดงผลงานของศิษย์ในห้องเรียน ประกาศหรือเผยแพร่ผลงานของศิษย์ที่ประสบความสำเร็จ

สรุปได้ว่าการเรียนการสอนนั้น ครูต้องรักและเมตตาศิษย์ เอาใจใส่ ช่วยเหลือส่งเสริม ให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนแก่ศิษย์เสมอ ด้วยความปรารถนาในอันที่จะก่อให้เกิดผลดีต่อบุคคลอื่น มีความสุภาพไตร่ตรอง แสดงออกอย่างจริงจัง จะเป็นผลให้พฤติกรรมที่ครูแสดงออกต่อศิษย์เป็นไปในทางสุภาพเอื้ออาทร ส่งผลดีต่อศิษย์ การเห็นอกเห็นใจต่อสิทธิพื้นฐานของศิษย์ จนเป็นที่ไว้วางใจ เชื่อถือและชื่นชมได้ รวมทั้งเป็นผลไปสู่การพัฒนารอบด้าน

๔. สรุป

ครูเป็นวิชาชีพชั้นสูงและเป็นการผลิตบุคลากรที่มีประสิทธิภาพต่อการพัฒนาประเทศชาติในอนาคต ครูมีความสำคัญอย่างยิ่งในการปลูกฝังความรู้ ความคิดและจิตใจ ให้แก่นักเรียน เพื่อที่จะได้เติบโตเป็นพลเมืองดีและมีประสิทธิภาพ ครูจึงต้องนำหลักพุทธธรรมมาเป็นหลักปฏิบัติตนเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งกาย วาจา ใจ เป็นกัลยาณมิตรของนักเรียนและสำนักอยู่เสมอว่าเป็นครูต้องมีความเป็นครู ต้องเป็นต้นแบบของผู้เรียนทุกเรื่อง เป็นแบบอย่างแก่ศิษย์และบุคคลทั่วไป หลักพุทธธรรมสำคัญที่ครูควรยึดถือเป็นแบบอย่างคือ ๑) หลักกัลยาณมิตรธรรม ๗ ประกอบด้วย

น่ารัก น่าเคารพ น่าเจริญใจ รู้จักพูดให้ได้ผลทนต่อถ้อยคำแถลงเรื่องล้าลึกได้ ไม่ชักนำในทางเสียหาย และ ๒) หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมที่ผู้ใหญ่อคือครูพึงปฏิบัติต่อผู้น้อยคือลูกศิษย์ ครูต้องรักและเมตตาศิษย์ เอาใจใส่ช่วยเหลือส่งเสริมให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนแก่ศิษย์เสมอ ด้วยความปรารถนาในอันที่จะก่อให้เกิดผลดีต่อบุคคลอื่น

นอกจากจะพัฒนาตนให้มีความรอบรู้ และเป็นแบบอย่างที่ดีแล้ว ครูยังต้อง เป็นผู้ให้ ผู้เติมเต็ม มีความเมตตาต่อศิษย์ เป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ นำพาลูกศิษย์สู่ ความเป็นคนดี คนเก่ง อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ครูจึงเป็นผู้สร้างความมั่นคงให้กับเยาวชน ซึ่งจะเป็นประชาชนของชาติที่ทำให้ประเทศชาติมั่นคงต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระเทพเวที (ประยุทธิ์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๑.

พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ). คุณธรรมสำหรับครู : ในธรรมสำหรับครู. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

อุบล เลี้ยววาริณ. ความเป็นครูวิชาชีพ. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๖.

(๒) วารสาร :

นภชา มานิชย์สาร. “การใช้หลักธรรมาธรรม ๔ ในการบริหารโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์”.

วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ (มีนาคม-มิถุนายน ๒๕๕๙).

พระนันทนากร เชื้อคำฮอด. “รูปแบบการบริหารงานเสริมสร้างวินัยนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น”. วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๓ (พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๕๙).

วิชัย ราชวงศ์. “รูปแบบการบริหารเวลาในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๔”. วารสารวิชาการธรรมธรณ์, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๓ (พฤศจิกายน- ธันวาคม ๒๕๕๙).

(๓) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

ไพฑูรย์ สีนลรัตน์. “การกวดวิชาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในประเทศไทย”. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๕.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ. พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานแก่คณะอาจารย์และนักเรียนโรงเรียนวังไกลกังวล ณ พระราชวัง ไกลกังวล หัวหิน. แหล่งที่มา : http://www.nectec.or.th/thailand/thai_teacher.html [๑ สิงหาคม ๒๕๕๙].

_____. พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานแก่ครูอาวุโส ๒๘ ตุลาคม ๒๕๒๓. แหล่งที่มา : http://www.nectec.or.th/thailand/thai_teacher.html [๑ สิงหาคม ๒๕๕๙].